

УДК 543.54-39

Василь ЗІНЧУК

ФОТОМЕТРИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРОКСОМОНОСУЛЬФАТНОЇ КИСЛОТИ ТА НІТРИТУ ЗА ЇХНЬОЇ СУМІСНОЇ ПРИСУТНОСТІ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Кирила і Мефодія, 6, 79005 Львів, Україна,
e-mail: svitbag@mail.ru*

Вивчено умови перебігу реакції окиснення іонів Γ пероксомоносульфатною кислотою та нітритом. З'ясовано і розроблено методика фотометричного визначення пероксокислоти та нітриту за їхньої сумісної присутності.

Ключові слова: фотометрія, пероксомоносульфатна кислота, кінетика.

Кількісний аналіз малих концентрацій двох різних окиснювачів за їхньої сумісної присутності є досить складним завданням, яке ще ускладнюється за малої різниці редокс-потенціалів цих окиснювачів.

На завдання визначення малих концентрацій пероксомоносульфатної кислоти в присутності нітриту ми натрапили під час дослідження реакції окиснення амоніаку пероксомоносульфатом. Реакція є прикладом складного процесу з багатьма проміжними стадіями, кінцевим продуктом якого виявлено нітрит-аніон [1]. Вивчення механізму цієї реакції з метою застосування її для каталітичного та хемілюмінесцентного визначення перехідних металів – Co, Cu, Ni потребує контролю вмістів пероксокислоти та нітриту під час реакції.

Мета нашої праці – дослідити умови та розробити методики фотометричного визначення малих вмістів пероксомоносульфатної кислоти та нітриту за їхньої сумісної присутності.

Для визначення пероксокислоти вибрали йодометричний метод у фотометричному варіанті, який зарекомендував себе як високочутливий і задовільної точності [2].

Ми вперше застосували цей метод і для визначення нітриту, який поступається за чутливістю визначенню пероксокислоти.

Матеріали та методи дослідження. Пероксомоносульфатну кислоту (ПМСК) синтезували за методикою [3] з деякими уточненнями. Ми використовували вихідні 10^{-2} – 10^{-3} М водні розчини ПМСК, які розводили водою до робочих 10^{-4} – 10^{-5} М. Їхню концентрацію контролювали йодометричним методом у фотометричному варіанті за поглинанням I_3^- -йонів [2]. Розчин $NaNO_2$ готували з наважки препарату. Оптичну густину розчинів I_3^- вимірювали на спектроколориметрі Spekol-11 при

$\lambda = 350$ нм у кюветах з товщиною поглинального шару $l = 10$ мм. Значення рН контролювали на йономірі ЭВ-74 зі скляним індикаторним електродом і хлоридо-срібним електродом порівняння. Використовували реагенти марок “хч” та “чда”.

Результати дослідження та їхні обговорення. В широких межах рН (0,0–7,0) ПМСК миттєво витискує I_2 з розчину KI, тоді як швидкість реакції Г з нітритом суттєво залежить від кислотності середовища: вона різко зростає з кислотністю (домінування молекулярної форми HNO_2 $pK_a = 3,16$, $E_{HNO_2/NO}^{\circ} = 0,98$ В) і зменшується з підвищенням рН внаслідок зростання концентрації йона NO_2^- [4].

З погляду чутливості визначення нітриту треба проводити в кислому середовищі, хоча такі умови неприйнятні у зв'язку зі зменшенням різниці в окиснювальній здатності пероксокислоти та нітриту, що не сприяє селективності визначення нітриту в присутності ПМСК. Крім того, в кислому середовищі суттєвою є холоста проба, зумовлена конкуруючою реакцією окиснення Г розчиненим киснем, сигнал від якої зростає зі збільшенням кислотності.

У нейтральному та слабколужному середовищі окиснювальна здатність нітриту стосовно Г зникає, а при визначенні ПМСК можлива реакція диспропорціонування

Експериментально виявили, що оптимальним може бути рН = 4,0 (0,02 М біфталат калію), при якому є значна різниця у швидкості окиснення Г пероксокислотою і нітритом, що дає змогу контролювати вміст кожного з окиснювачів окремо, а також за сумісної їхньої присутності.

У вибраних умовах робочі межі такі: $2 \cdot 10^{-6}$ – $2,4 \cdot 10^{-5}$ М (0,05–0,60 мкМ/25,0 мл) ПМСК та $4,4 \cdot 10^{-5}$ – $4,4 \cdot 10^{-4}$ М (1,1–11,0 мкМ/25,0 мл) нітриту.

Зауважимо, що при рН = 4,0 ми не зафіксували помітної взаємодії між ПМСК і нітритом упродовж 30 хв, а послідовність змішування реагентів не впливала на кінцевий результат, тому вибраною була така послідовність виконання аналізу: до розчину ПМСК, нітриту, чи їхньої суміші додавали буферний розчин і розчин KI.

Далі подаємо методики йодометричного визначення у фотометричному варіанті окремо ПМСК, нітриту, а також їх за сумісної присутності.

Визначення ПМСК. До розчину ПМСК в мірній колбі місткістю 25,0 мл додавали 5,0 мл 0,1 М біфталатного буферного розчину, воду до 20 мл і при перемішуванні 2,0 мл 10 % розчину KI. Доливали воду до позначки, перемішували та фотометрували розчин I_3^- навпроти води. Обов'язково контролювали значення оптичної густини А для холостого розчину (буферна суміш + KI), яке враховували для побудови градуовального графіка та контрольних вимірюваннях. Вміст ПМСК розраховували за градуовальним графіком, який є прямою у зазначених межах концентрацій ПМСК і описується рівнянням $A = -0,003 + 0,890 m_1$, де m_1 – вміст ПМСК мкМ/25,0 мл.

Вміст ПМСК можна знайти і способом порівняння оптичних густин досліджуваного і близьким за концентрацією стандартного розчинів.

Для перевірки правильності визначення ПМСК використали спосіб “введено – знайдено” (табл. 1).

Нижня межа визначуваних вмістів (C_n), оцінена за [5], становить близько 0,01 мкМ/25,0 мл ($4,0 \cdot 10^{-7}$ М).

Визначення нітриту. До розчину нітриту в мірній колбі місткістю 25,0 мл додавали 5,0 мл 0,1 М біфталатного буферного розчину, воду і 2,0 мл 10% розчину

КІ, фіксуючи початок реакції. Доливали воду до позначки, перемішували та вимірювали значення A кожні 30 с упродовж 3,0–3,5 хв навпроти води. Будували залежність $A-t$, хв, яка є прямою, екстраполюючи її на $t=0$ (рис. 1).

Таблиця 1

Результати визначення вмісту ПМСК, мкМ/25,0 мл та їхні статистичне опрацювання ($n=4$, $P=0,95$)

Введено ПМСК	Знайдено ПМСК	S_x	$S_r, \%$
0,082	0,081	$3,2 \cdot 10^{-3}$	3,9
0,205	0,208	$6,7 \cdot 10^{-3}$	3,3
0,328	0,330	$5,3 \cdot 10^{-3}$	1,6

Мірою вмісту нітриту є значення A за 3 хв (A_3) за різницею $A_3 - A_{t=0}$; $A_{t=0}$ є сумою значення A холостої проби та незначного поглинання нітриту (сума $\text{HNO}_2 + \text{NO}_2^-$) при $\lambda = 350$ нм до початку реакції. Його величину треба знайти окремо, побудувавши залежність $A-t$ для нітриту при $\lambda = 350$ нм і враховувати при визначенні ПМСК (див. далі).

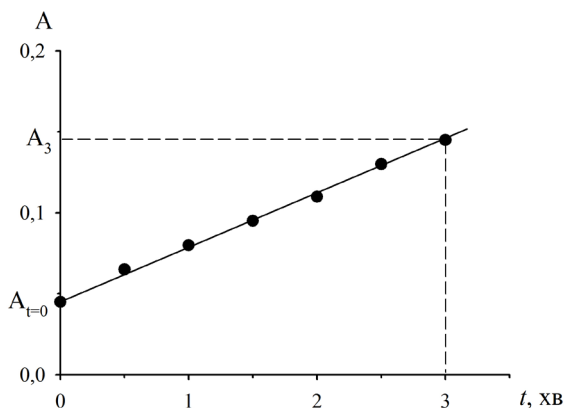

Рис. 1. Залежність $A-t$, хв, 4,31 мкМ нітриту/25,0 мл, pH = 4,0.

Вміст нітриту знаходили за рівнянням градуувального графіка, що набув вигляду $A = -0,0225 t$, або способом порівняння.

У табл. 2 наведені дані контрольних вимірювань способом “введено–знайдено”. За оцінкою [5] $C_n \sim 20$ мкМ/25,0 мл ($2 \cdot 10^{-6}$ М).

Визначення ПМСК і нітриту за їхньої сумісної присутності. Послідовність роботи аналогічна до попередньої. Після вимірювання A упродовж 3 хв будували залежність $A-t$, хв (рис. 2). Екстраполяція прямої на вісь ординат при $t = 0$ дає значення A , що відповідає сумі вмісту ПМСК, поглинанию нітриту при $t = 0$ та холостого дослід. Поглинання нітриту визначали окремо з залежності $A-t_{\text{нітриту}}$ та його орієнтовного вмісту (рис. 2). Для свіжовиготовленого розчину КІ складова холостого дослід на фоні біфталату є несуттєвою. Для певності її оцінювали на початку експерименту.

Таблиця 2

Результати визначення вмісту нітриту, мкМ/25,0 мл та їхнє статистичне опрацювання ($n=5$, $P=0,95$)

Введено нітриту	Знайдено нітриту	S_x	$S_r, \%$
2,18	2,24	0,054	2,4
7,63	7,71	0,027	0,4

Отримавши суму складових ($A_{t=0}$) за різницею $A'_3 - A_{t=0}$ та відповідним рівнянням градуувального графіка чи способом порівняння, знаходили вміст ПМСК.

Вміст нітриту знаходили за різницею $A''_3 - A'_3$ і рівнянням градуувального графіка чи способом порівняння.

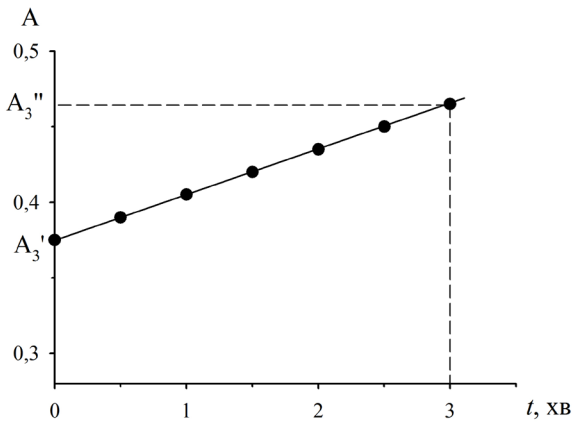

Рис. 2. Залежність $A - t$, хв. 0,363 мкМ ПМСК/25,0 мл і 4,31 мкМ нітриту/25,0 мл, $pH = 4,0$.

Дані контрольних визначень для перевірки правильності подано в табл. 3.

Таблиця 3

Результати аналізу сумішей ПМСК+нітрит та їхнє статистичне опрацювання ($n = 4$, $P = 0,95$)

Введено, мкМ/25,0 мл		Знайдено, мкМ/25,0 мл		S_x		$S_r, \%$	
ПМСК	нітрит	ПМСК	нітрит	ПМСК	нітрит	ПМСК	нітрит
0,082	4,36	0,082	4,42	0,016	0,17	7,3	3,9
0,381	8,72	0,376	8,90	0,010	0,26	2,6	3,0

Дані таблиці свідчать про можливість фотометричного визначення ПМСК і нітриту за їхньої сумісної присутності за поглинанням I_3^- . Похибка сумісного визначення обох компонентів перебуває в межах допустимої у методі фотометрії.

Висновки. Фотометричним методом вивчені умови перебігу реакції окиснення йонів Γ пероксомоносульфатною кислотою та нітритом. За максимальної різниці швидкості реакції розроблено методику фотометричного визначення пероксокислоти та нітриту за їхньої сумісної присутності з нижньою межею визначення (C_n) $4,0 \cdot 10^{-7}$ М і $2,0 \cdot 10^{-6}$ М відповідно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зінчук В., Григорська О. Реакція розкладання пероксимоносультатної кислоти в аміачному середовищі та використання її в аналізі // Вісн. Львів. ун-ту. Серія хім. – 2010. – Вип. 51. – С. 147–150.
2. Зінчук В., Могитич С. Фотометричне визначення пероксимоносультатної кислоти в присутності інших пероксидів // Праці НТШ. Хемія і біохемія. – 2005. – Т. XV. – С. 35–39.
3. Перекись водорода и перекисные соединения / Под ред. Позина М. Е. – М.: ГХИ, 1951.
4. Лурье Ю. Справочник по аналитической химии. – М., 1979.
5. Доерфель К. Статистика в аналитической химии. – М., 1969.

SUMMARY

Vasyľ ZINCHUK

SIMULTANEOUS PHOTOMETRIC DETERMINATION OF PEROXOMONOSULFURIC ACID AND NITRITE

¹Ivan Franko National University of Lviv,
Kyryla & Mefodiya Str., 6, 79005 Lviv, Ukraine
e-mail: svitbag@mail.ru

The conditions of oxidation reaction Γ ions with peroxomonosulfuric acid and nitrite were studied. The method of simultaneous photometric determination of peroxomonosulfuric acid and nitrite was elaborated.

Keywords: photometry, peroxomonosulphuric acid, kinetics.

РЕЗЮМЕ

Васи́лий ЗИНЧУК

ФОТОМЕТРИЧЕСКОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПЕРОКСОМОНОСЕРНОЙ КИСЛОТЫ И НИТРИТА ПРИ ИХ СОВМЕСТНОМ ПРИСУТСТВИИ

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Кирилла и Мефодия, 6, 79005 Львов, Украина
e-mail: svitbag@mail.ru

Изучено условия протекания реакции окисления ионов Γ пероксимоносерной кислотой и нитритом. Показана возможность и разработана методика фотометрического определения пероксокислоты и нитрита при их совместном присутствии.

Ключевые слова: фотометрия, пероксимоносерная кислота, кинетика.

Надійшла 01.06.2012.
Після доопрацювання 21.11.2012.
Прийнята до друку 20.02.2013.